

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ПОКАРАНЬ

У статті проаналізовано комплекс оптимальних для вивчення системи покарань спеціально-наукових методів дослідження. Показано сферу застосування окремих з них та очікувані результати.

Ключові слова: метод, методологія, система покарань, системний метод, порівняльно-правовий метод, історичний метод, прогнозування.

Чинний КК України, порівняно з КК УРСР 1960 р., значно видозмінив систему покарань, розширивши їх перелік та порядок розташування, що в цілому в кримінально-правовій науці розцінюється як прогресивний крок розвитку вітчизняного кримінального законодавства. Водночас науковці зазначають, що існуюча система покарань потребує суттєвого вдосконалення та підвищення ефективності. Теоретична розробка цих питань покладена на кримінально-правову науку, а правильно обрані методи дослідження є запорукою отримання науково обґрунтованих висновків. Зазначені обставини роблять питання методології надзвичайно важливими. Проблематику методології науки кримінального права аналізували радянські та російські вчені (зокрема, А.Е. Жалінський, Н.Ф. Кузнецова, А.В. Наумов), а також вітчизняних науковців (М.І. Бажанов, О.М. Костенко, П.П. Сердюк, В.Я. Тацій). Праці зазначених авторів стосуються в основному методів кримінально-правової науки загалом і лише окремі дослідження прямо розглядають систему покарань (робота Г.В. Гребенькова і Є.С. Назимко). Питання методології висвітлено також у дисертаціях, присвячених проблемам кримінального покарання.

У зв'язку із цим **метою статті** є аналіз ключових методів, які застосовуються в кримінально-правових дослідженнях системи покарань у кримінальному праві України.

У цілому найчастіше в кримінально-правовій науці використовують, зокрема, такі методи, як догматичний, соціологічний, історико-правовий і порівняльно-правовий [21, с. 8; 29, с. 37]. У більшості дисертацій зазначають в основному схожі методи дослідження. Так, М.І. Хавронюк вказує на використання порівняльного, історичного, структурно-функціонального та методу системного аналізу [42, с. 10]. У Т.А. Денисової йдеться про застосування таких методів, як: структурно-функціональний,

системний аналіз, історико-правовий [9, с. 11]. Є.Ю. Полянський вказує методи системного аналізу, історико-правовий та порівняльно-правовий методи [30, с. 6]. На комплексному застосуванні різних методів у кримінально-правовій науці наполягає В.К. Гришук [8, с. 41]. О.Г. Фролова в своєму дослідженні проблематики системи кримінальних покарань робить акцент на логіко-математичних методах, хоча використовує й інші, зокрема, історичний та соціологічний [41, с. 59–176]. Натомість, О.М. Костенко намагається як методологію кримінального покарання застосувати метод соціального натуралізму, аналізуючи, зокрема, каральні та некаральні засоби протидії злочинності [17, с. 264–270]. Про необхідність суттєвого оновлення методологічного інструментарію кримінального права, зокрема й у частині покарання, пише відомий російський науковець А.Е. Жалінський [12, с. 14–28].

Російські вчені М.С. Рибак та Ю.І. Кравченко вважають пріоритетним при побудові системи покарань використання соціологічного, статистичного, історико-порівняльного, порівняльно-правового та системного методів [34, с. 75]. Російський учений В.О. Жабський методологією свого дослідження покарання в кримінальному законодавстві іноземних держав називає комплекс загальнонаукових (діалектичний, історичний, системний, прогностичний, статистичний) та спеціально-наукових (формально-логічний, порівняльно-правовий, конкретно-соціологічний) методів пізнання [11, с. 15]. Натомість інший російський науковець А.А. Арямов вважає, що стрижнем методології вчення про покарання є діалектичний підхід, який полягає в тому, що феномен покарання слід розглядати крізь призму його застосування (розвитку, форми втілення). Методологія кримінального покарання, на його думку, формує ряд системотвірних і змістовних принципів єдності: а) історичного і логічного, б) конкретного і абстрактного, в) явища і сутності, г) змісту і форми, д) структури і елемента, е) окремого і загального, ж) цілого і части-

ни, з) дійсності і можливості, і) цілі і засоби, к) теоретичного і практичного. Цей автор згадує також такі методи, як системний, історичний, порівняльно-правовий [3, с. 16].

Зі значної кількості методів кримінально-правових досліджень системи покарань доцільно детально зупинитись на системному, порівняльно-правовому, історичному та прогнозуванні, враховуючи їх роль та значення для аналізу зазначеної проблематики.

Загалом системний метод (підхід) являє собою сукупність загальнонаукових методологічних принципів, в основі яких лежить розгляд об'єктів як систем, тобто цілісної множини елементів у єдності відносин і зв'язків між ними [39, с. 612–613; 45, с. 135]. Цей метод тісно пов'язаний зі структурно-функціональним аналізом, з яким його пов'язує оперування поняттями, структура й функція, акцент на вивченні різнотипних зв'язків об'єкта. Системний підхід є як методологічною орієнтацією, так і певною точкою зору, з якої розглядається об'єкт вивчення (спосіб визначення об'єкта), а також принципом, який керує загальною стратегією дослідження [5, с. 73]. Для системного методу характерним є цілісний розгляд певної сукупності об'єктів – матеріальних або ідеальних, при якому з'ясовується, що їх взаємозв'язок і взаємодія зумовлюють виникнення нових інтегративних властивостей системи, які відсутні в складових об'єктів [33, с. 176]. Д.А. Керімов наголошує на тому, що системний підхід до правових явищ передбачає їх комплексне дослідження, яке, насамперед, потребує з'ясування якостей системності та структурно-функціональних залежностей [15, с. 247].

У кримінально-правовій науці сутність цього методу оцінюють однаково, а ось значення й перспективи – по-різному. Так, В.Я. Тацій вважає, що метод системного аналізу передбачає вивчення кримінального права та його інститутів як цілісної системи, що складається з кількох підсистем, структурні елементи яких перебувають між собою в тісній єдності [19, с. 24]. Т.А. Денисова вказує на застосування методу структурно-функціонального аналізу, який дав змогу сформулювати уявлення про покарання як багатоаспектне явище, визначити його соціальну зумовленість, мету, закономірності розвитку та вплив на різні суспільні відносини. Використання методу системного аналізу дало змогу визначити напрями оптимізації системи й видів кримінального покарання [9, с. 11]. Про застосування методу системного аналізу при дослідженні основних підходів до призначення покарання в США пише Є.Ю. Полянський [30, с. 6]. П.Л. Фріс зазначає про використання ним системно-структурного методу [40,

с. 9]. Російський учений О.І. Бойко навіть вважає саме системний підхід ключовим при дослідженні комплексних кримінально-правових явищ, наголошуючи, що він по суті нерозривно пов'язаний зі структуралізмом, утворюючи системно-структурний метод [6, с. 13]. С.В. Хілюк акцентує на тому, що потенціал системного методу українські вчені використовують неповною мірою [44, с. 10]. Натомість П.П. Сердюк не поділяє оптимізму багатьох учених щодо можливостей використання системного методу [36, с. 33–34]. Цей метод (як, до речі, й інші, поширені в науці, зокрема, порівняльно-правовий), на його думку, фактично не можна використовувати з метою встановлення об'єктивних закономірностей, які виходять за вузькі нормативні межі кримінального права [36, с. 71–72]. Частково із цим можна погодитись, проте, як видається, значний вихід за межі кримінального права із застосуванням широкого спектра інших методів дослідження (переважно соціологічних) властивий більше криминології.

Традиційний метод системного аналізу полягає в тому, щоби подати складний об'єкт у вигляді множини простіших елементів, відповідно при системному аналізі об'єкт розглядається як сукупність елементів, що його утворюють, з урахуванням їх взаємозв'язку. Кожний з елементів володіє притаманними їм якостями та рисами, однак у межах системи характеристики елемента змінюються, тобто система впливає на її складові, і навпаки. Застосування системного підходу при дослідженні видів покарань, що утворюють систему, дає змогу розглядати їх у взаємозв'язку внутрішніх і зовнішніх компонентів, а саме внутрішнього наповнення (будови) системи покарань та її місця в системі заходів кримінально-правового впливу загалом. Виділяють два типи системних зв'язків – вертикальні та горизонтальні. З одного боку, всі покарання розміщені в певній послідовності, а отже, перебувають між собою у відносинах вертикалі (за критерієм суворості), а з іншого – покарання можуть бути класифіковані за різними підставами, включаючи їх нормативну класифікацію по горизонталі на основні та додаткові. Адже можна сказати, що всі покарання, які є основними, наділені рівними ознаками, а тому перебувають між собою у відносинах горизонталі, те саме можна стверджувати про додаткові види покарань. До відносин вертикалі можна віднести підпорядкування основних і додаткових покарань. Зокрема, Кримінальний кодекс України визначає, що за один злочин може бути призначене лише одне основне покарання, передбачене санкцією статті, та одне чи кілька додаткових (ч. 4 ст. 52 КК України) [20].

Загальновідомо, що науково обґрунтований розвиток кримінального законодав-

ства будь-якої країни неможливий без урахування як позитивного, так і негативного досвіду інших держав, особливу роль у цьому відіграє порівняльно-правовий (компаративний) метод [10, с. 8]. На значення компаративного методу в праві звертав увагу видатний французький учений М. Ансель: "Вивчення зарубіжного права відкриває перед юристом нові горизонти, дає йому змогу краще пізнати право своєї країни, оскільки специфічні риси цього права особливо чітко виявляються в порівнянні з іншими системами. Порівняння здатне озброїти юриста ідеями та аргументами, які не можна отримати навіть при дуже доброму знанні лише власного права" [2, с. 38]. "Порівняння дає можливість визначити спільне та відмінне, бачити як невеликі, так і кращі зразки вирішення певних питань", – слушно наголошував відомий український криміналіст С.С. Яценко [18, с. 438]. Повною мірою це стосується норм КК України в частині системи покарань, удосконалення якої без використання порівняльного-правового методу є неможливим.

У науковій літературі визначено, що в основі порівняльно-правового (компаративного) дослідження лежить метод порівняння [26, с. 17–21]. Порівняння розуміють як зіставлення чого-небудь з метою виявлення схожості та розбіжностей. У гносеологічному плані будь-яке порівняння являє собою єдність трьох моментів: по-перше, це логічний прийом пізнання; по-друге, це процес, тобто особлива форма пізнавальної діяльності; по-третє, це особливий пізнавальний результат, знання певного змісту й рівня [38, с. 34–40]. У юридичній компаративістиці основними методологічними принципами порівняльно-правових досліджень називають принцип об'єктивності, принцип функціоналізму, принцип порівнянності, принцип усебічного врахування історичних, національних, економічних, соціально-політичних умов [4, с. 41]. Російський учений Г.О. Єсаков називає такі ключові принципи компаративного методу в кримінальному праві: потенційна порівнянність норм та інститутів; врахування соціально-історичних і культурних умов появи тієї або іншої норми; критичний (об'єктивний та неупереджений) аналіз отриманих у результаті дослідження результатів [10, с. 10–11]. Переважно виділяють такі способи (види) порівняння: синхронне і діахронне; макро- і мікропорівняння; внутрішнє і зовнішнє [4, с. 64–66; 10, с. 9; 22, с. 90; 35, с. 102]. Для кримінального права найбільш вагоме значення мають синхронне і діахронне порівняння. При першому порівнюють об'єкти, локалізовані в певний момент часу, з метою виявлення їх типових, загальнозначущих рис, а при другому – порівняльно-історичному –

об'єкти досліджують в історичному плані, і завдяки цьому створюється уявлення про еволюцію змісту того чи іншого правового феномену.

У сфері кримінального права компаративний метод полягає в аналізі тих чи інших кримінально-правових інститутів, понять і категорій шляхом зіставлення їхнього змісту в кримінальному законодавству зарубіжних країн [29, с. 41]. В.Я. Тацій наголошує, що метод порівняльного правознавства полягає у вивченні норм кримінального права іноземних держав з метою їх зіставлення, порівняння з нормами кримінального права України. Цей метод дає можливість оцінити ті чи інші норми кримінального права країн зарубіжжя на предмет їх використання в нашому законодавстві [19, с. 24–25]. На думку О.О. Малиновського, цінність порівняльного правознавства полягає в тому, щоб "виявити різні нюанси в законодавчому регулюванні кримінально-правових відносин, специфіку тих чи інших юридичних категорій, своєрідність правових дефініцій, порівняти зміст, що вкладається законодавцями різних держав у певний термін" [24, с. 3]. Отже, порівняльний метод у кримінально-правових дослідженнях розуміють як процес встановлення відносин тотожності, подібності, протилежності, відмінності, розбіжності в кримінально-правових явищах, у тому числі на рівні різних країн. Наприклад, М.І. Хавронюк вказує на використання порівняльного методу з метою виявлення загального, схожого, відмінного та унікального в кримінальному законодавстві України та інших європейських держав, у їх юридичній практиці та положеннях юридичної теорії [42, с. 14]. Водночас, на думку С.В. Хілюк, у вітчизняних кримінально-правових дослідженнях наявне неправильне застосування методу порівняння, зокрема, абсолютизація зарубіжного досвіду як беззаперечного аргументу на користь запровадження такої самої практики в сучасній Україні, при цьому часто соціальні, історичні, економічні, культурні відмінності умов життя суспільства не досліджуються, і у формулюванні висновків не враховуються [44, с. 10]. Загалом, з деякими застереженнями, із наведеними зауваженнями цієї дослідниці можна погодитись, хоча вони стосуються безпосередньо Особливої частини кримінального права.

Більшість науковців схильні вбачати ефективність порівняльного дослідження та доцільність запропонованих у результаті його проведення пропозицій у запозиченні до національного права окремих положень найбільш вдалого вирішення того чи іншого питання в межах відповідного зарубіжного кримінального законодавства. Так, О.О. Малиновський висуває низку вимог до правильного та ефективного застосування цього методу в кримінально-правовій сфері: об'єк-

ти, які входять у предмет порівняльно-правового дослідження, повинні бути порівнянними (у нашому дослідженні це мають бути види покарань); необхідно враховувати сутнісну відмінність окремих зовнішньо схожих явищ та процесів правової дійсності, при цьому виявляти й причини такої відмінності; при здійсненні порівняльного аналізу необхідно враховувати специфіку окремих кримінально-правових систем та їх інститутів, що визначає унікальність деяких юридичних термінів; при зіставленні законодавчого матеріалу необхідно обов'язково враховувати той факт, що змістовне наповнення однакових термінів може суттєво відрізнятись [24, с. 5].

Вибір рівня порівняння, як і способи дослідження, безпосередньо залежать від поставлених завдань дослідження. Способи дослідження поділяються на нормативний та функціональний. Нормативний спосіб дослідження полягає в здійсненні порівняння через формально-юридичний аналіз схожих статей законодавчих актів. Функціональний спосіб порівняння характеризується тим, що дослідник визначає, яким способом у зарубіжних країнах вирішують певні соціальні проблеми, зокрема, ефективність окремих видів покарань [24, с. 6]. Отже, об'єктами порівняння на нормативному рівні виступають кримінальні кодекси зарубіжних країн та інші нормативно-правові акти в галузі кримінального права, правові системи, галузі права й інститути. У нашому дослідженні, з урахуванням специфіки теми, визначеної мети та поставлених завдань, об'єктами компаративного дослідження на нормативному рівні можуть виступати, зокрема, норми кримінального законодавства окремих зарубіжних країн, які визначають види основних і додаткових покарань, покарань, що призначаються за злочини або проступки, та види покарань за іншими критеріями класифікації, підстави призначення більш м'якого покарання й заміни покарань, а також приписи щодо різних видів покарань, які містяться в кримінальних законах держав континентальної Європи та в актах – статутах, резолюціях, рекомендаціях – окремих міжнародних організацій (насамперед ЄС та Ради Європи).

На функціональному рівні об'єктами порівняння можуть виступати наприклад, матеріали юридичної практики й положення юридичної науки, зокрема теорії покарання в кримінально-правових доктринах зарубіжних країн, підходи до вивчення ефективності застосування тих чи інших видів покарань, особливо покарань, альтернативних позбавленню волі, тенденції кримінально-правової політики різних держав (зокрема, співвідношення ліберальності/репресивності).

Отже, висловлена в кримінально-правовій літературі думка про те, що ідея використан-

ня порівняльного методу в кримінально-правових дослідженнях базується на іманентних кримінальному праву часових та просторових відносно стійких відмінностях [7, с. 167], у цілому узгоджується із зазначеним вище підходом до розвитку кримінально-правових явищ і понять.

Аксіоматичним є положення про те, що адекватне розуміння сучасного стану розвитку кримінального законодавства неможливе без ґрунтовного осмислення історії його розвитку. Явища та процеси сучасності, як і ті явища й процеси, що їм передували, так само, як і ті, що виникнуть на їх основі в перспективі, неможливо пізнати поза історичним контекстом. Тому наукове дослідження кримінально-правових явищ не може обмежити себе їх станом лише на конкретний момент сучасного існування цього явища (процесу), оскільки буде втрачений причинно-наслідковий зв'язок в історичному розвитку права [14]. Нехтування історичним досвідом, його здобутками й помилками, сильними та слабкими місцями правових норм минулих часів призводить до односторонності при конструюванні сучасного законодавства, повторення старих помилок або ж повторного "відкриття" вже відомих положень. Особливу роль у цьому аналізі відіграє саме історичний (історико-правовий) метод. Розгорнуте визначення історичного методу правової науки дає В.М. Сиріх, який розуміє під ним спосіб вивчення закономірностей функціонування й розвитку досліджуваного шляхом відтворення його історії, генезису в усьому різноманітті фактів, подій, що змінюють одне одного в хронологічно послідовній формі і є вираженням внутрішнього закономірного ходу історії [37, с. 74]. На думку В.Я. Тація, історичний (генетичний) метод полягає в аналізі того або іншого явища (норми, інституту тощо) у його історичному розвитку [19, с. 25]. Водночас при застосуванні цього методу слід уникати невинного "осучаснення" при аналізі кримінально-правових норм минулого, коли зміст останніх оцінюється виключно з позиції їх відповідності положенням сучасного законодавства та науки, ігноруючи, по суті, специфіку правової культури й законодавчої техніки відповідного періоду.

Історико-правовий метод дає змогу проаналізувати становлення системи покарань у різні періоди історичного розвитку української держави та права. Зокрема, становлення інституту покарання в Україні в різні історичні епохи (включаючи види та систему покарань) стисло проаналізував Є.С. Назимко [28, с. 25]. Необхідною умовою застосування цього методу є принцип єдності історичного та логічного, який полягає в тому, що, ґрунтуючись на принципі історизму, логічне дослідження права розкриває історичну повторюваність його явищ і про-

цесів, їх загальні принципи розвитку безвідносно до тих конкретних форм, у яких вони виражаються. Водночас логічне дослідження розкриває сутність правових явищ та процесів, відволікаючись від своєрідності їх конкретних історичних проявів. Історичний аналіз спрямований на виявлення специфічних рис, що відбуваються в праві, оскільки правові явища та процеси, як правило, розгортаються не в тій послідовності, яка "передбачається" попередньою логікою розвитку права. Якщо логічне виражає масові й масштабні правові явища і процеси, виявляє загальні тенденції їх розвитку, то історичне може обмежити своє завдання вивченням локальних правових утворень, існуючих на певній стадії розвитку того чи іншого конкретного суспільства [1]. Ці міркування повною мірою стосуються аналізу системи покарань у різні епохи. Про застосування власне історичного методу при дослідженні окремих покарань згадує чимало авторів [26, с. 7; 27, с. 6; 31, с. 8]. Наведені обставини не залишають сумнівів у перспективності використання історико-правового методу в кримінально-правових дослідженнях покарання.

Однією з умов підвищення ефективності норм кримінального права в запобіганні злочинам є обов'язкове прогнозування наслідків прийняття відповідних норм [32, с. 193]. Серед комплексу методів, які використовують у кримінально-правових дослідженнях, особливе місце посідає прогнозування, під яким загалом розуміють імовірнісні судження, засновані на знанні законів розвитку, зміни та руху об'єкта, вивчення його тенденцій і закономірностей у минулому та майбутньому. Основною прогнозування є застосування в кримінальному праві соціологічних методів, які дають змогу оцінити ефективність певних законодавчих новел та пропозицій, зокрема, в частині системи покарань [43, с. 441]. Передбачення майбутнього результату дії певних норм значною мірою зумовлює зміст і якість їхнього ухвалення, дає можливість здійснювати теоретичний прорахунок їх імовірних наслідків. Водночас прогнозування значно більшою мірою використовується в кримінології, ніж у кримінальному праві [13, с. 390–412; 23, с. 799–840]. Розгорнуте визначення власне кримінально-правового прогнозування наводить російський учений М.П. Клейменов, на думку якого, воно являє собою "науково обґрунтований аналіз перспектив розвитку кримінального права з метою отримання інформації про напрямки, шляхи і засоби його вдосконалення" [16, с. 8]. Цей науковець наголошує на тому, що кримінальне право як сучасна, реалістична і дієва наука повинна вивчати динаміку відповідних явищ, аналізувати процеси, які відбуваються з ними в контексті соціальних змін, встановлювати тенденції, виявляти закономірності

руху кримінально-правової "матерії" з тим, щоб мати можливість своєчасно розробити й запропонувати відповідні заходи, адекватні обстановці, яка складається [16, с. 16–18]. Загалом, на наш погляд, застосування прогностичного методу дасть змогу оцінити ефективність тих чи інших видів покарань, а також передбачити ймовірні наслідки змін до кримінального законодавства в частині покарань, включаючи тенденції судової практики щодо призначення різних видів покарань, а також можливий вплив на рівень злочинності та/або окремих категорій злочинів.

Проведений у статті аналіз дає змогу зробити певні **ВИСНОВКИ**. У кримінально-правових дослідженнях (зокрема, проблем покарання) використовують широкий спектр загально- і спеціально-наукових методів, ключовими з яких є системний аналіз, порівняльно-правовий, історичний та метод прогнозування.

Використання системного та тісно з ним пов'язаного структурно-функціонального методів дає змогу розглянути систему покарань як цілісний комплекс взаємопов'язаних елементів (складових) різного рівня складності, виявити ієрархічні зв'язки між окремими покараннями (зокрема, основними й додатковими), з'ясувати місце системи покарань у системі заходів кримінально-правового впливу. Можливості та евристичний потенціал системного методу вчені оцінюють неоднозначно: від визнання одним з найбільш перспективних (О.І. Бойко) і тверджень про недостатнє його використання в українській науці (С.В. Хілюк) до критичних оцінок і сумнівів у його можливостях (П.П. Сердюк).

Застосування порівняльно-правового (компаративного) методу дає змогу порівняти та зіставити систему покарань в Україні з відповідними нормами кримінального законодавства іноземних держав, виділити спільне та відмінне, визначити можливі напрями використання (запозичення) зарубіжного досвіду регламентації системи покарань у процесі вдосконалення чинного КК України. Об'єктами порівняння можуть бути як система покарань у цілому, так і окремі види покарань у кримінальному законодавстві іноземних держав, практика їх застосування судами, а також інтерпретація проблематики покарання в кримінально-правовій доктрині зарубіжних країн.

Історичний або генетичний метод (в юридичних науках переважно виступає у формі історико-правового) дає змогу проаналізувати історію становлення системи покарань в Україні за законодавчими актами різних періодів розвитку держави і права з урахуванням соціально-економічних, політичних, правових та інших особливостей конкретної епохи. Без історичного методу, при використанні якого слід виходити з єдності історичного та логічного, неможливе цілісне та повне уявлення про сучасну

систему покарань, передбачену КК України, і перспективи її вдосконалення.

Застосування методу прогнозування (хоча його частіше використовують у кримінології) у комплексі із соціологічними методами дає можливість оцінити ефективність існуючої системи покарань та її окремих видів, а також окреслити й передбачити напрями впливу покарань на стан злочинності, включаючи аналіз ефективності окремих видів покарань та обґрунтованість змін до КК у частині покарання.

Список використаної літератури

1. Абрамитов С.А. Единство исторического и логического подходов в познании права [Электронный ресурс] / С.А. Абрамитов // Сибирский Юридический Вестник. – 2001. – № 2. – Режим доступа: <http://www.lawinstitut.ru/ru/science/vestnik/20012/abramitov.html>.
2. Ансель М. Методологические проблемы сравнительного права / М. Ансель // Очерки сравнительного права : сборник / сост., перевод и вступ. статья В.А. Туманова. – М. : Прогресс, 1981. – С. 36–86.
3. Арямов А.А. Общетеоретические основы учения об уголовном наказании : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 [Электронный ресурс] / А.А. Арямов. – СПб. : МВД России. Санкт-Петербург. ун-т, 2004. – Режим доступа: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=122>.
4. Бехруз Х. Порівняльне правознавство : підручник / Х. Бехруз. – О. : Фенікс, 2009. – 464 с.
5. Блауберг И.В. Становление и сущность системного подхода / И.В. Блауберг, Э.Г. Юдин. – М. : Наука, 1973. – 270 с.
6. Бойко А.И. Системная среда уголовного права : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 [Электронный ресурс] / А.И. Бойко. – М., 2008. – Режим доступа: <http://www.law.msu.ru/bitcache/db81ffa206c9b687f3b54454998d8f469109479c?vid=8363&disposition=attachment&op=download>.
7. Гребеньков Г.В. Методология криминально-правовых исследований : науч.-практ. посіб. / Г.В. Гребеньков, Є.С. Назимко ; Донецький юридичний ін-т МВС України. – Донецьк : Цифрова типографія, 2012. – 202 с.
8. Гришук В.К. Кримінальне право України: Загальна частина : навч. посіб. для студ. юрид. факул. вищих навч. закладів / В.К. Гришук. – К. : Ін Юре, 2006. – 568 с.
9. Денисова Т.А. Кримінальне покарання та реалізація його функцій : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Т.А. Денисова. – Запоріжжя, 2010. – 44 с.
10. Есаков Г.А. Уголовное право зарубежных стран / Г.А. Есаков, Н.Е. Крылова, А.В. Серебренникова. – М. : Проспект, 2009. – 336 с.
11. Жабский В.А. Наказания по уголовному законодательству зарубежных стран: теоретико-прикладное исследование : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 [Электронный ресурс] / В.А. Жабский. – Рязань : Академия управления и права, 2011. – Режим доступа: <http://dissers.ru/avtoreferati-dissertatsii-yuridicheskie/a98.php>.
12. Жалинский А.Э. Уголовное право в ожидании перемен. Теоретико-инструментальный анализ / А.Э. Жалинский. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Проспект, 2009. – 400 с.
13. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. / А.П. Закалюк. – К. : Ін юре, 2007. – Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.
14. Калашникова А.И. Методологические основы изучения уголовного права [Электронный ресурс] / А.И. Калашникова // Актуальные проблемы российского права. – 2009. – № 1. – С. 288–295. – Режим доступа: http://www.nbpublish.com/view_articles/20495.pdf.
15. Керимов Д.А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) / Д.А. Керимов. – 2-е изд. – М. : Аванта+, 2001. – 560 с.
16. Клейменов М.П. Уголовно-правовое прогнозирование : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 [Электронный ресурс] / М.П. Клейменов ; Свердловский юрид. ин-т. – Екатеринбург, 1992. – 36 с. – Режим доступа: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=52982>.
17. Костенко О.М. Культура і закон – у протидії злу : монографія / О.М. Костенко. – К. : Атіка, 2008. – 352 с.
18. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. для студентів юрид. вузів і фак. / за ред. П.С. Матишевського та ін. – К. : Юрінком Інтер, 1997. – 512 с.
19. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / за ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-е вид., перероб. і допов. – Х. : Право, 2010. – 480 с.
20. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1343381005380661>.
21. Курс уголовного права / под ред. Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. – М. : Зерцало-М, 1999. – Т. 1: Общая часть. Учение о преступлении. – 592 с.
22. Лафитский В.И. Сравнительное правоведение в образах права / В.И. Лафитский. – М. : Статут, 2010. – Т. 1. – 429 с.
23. Лунеев В.В. Курс мировой и российской криминалогии : учебник для магист-

- ров : в 2 т. / В.В. Лунеев. – М. : Юрайт, 2012. – Т. 1. Общая часть. – 1003 с.
24. Малиновский А.А. Сравнительное право в сфере уголовного права / А.А. Малиновский. – М. : Междунар. отношения, 2002. – 376 с.
25. Марченко М.Н. Курс сравнительного правоуказания / М.Н. Марченко. – М. : Городец-издат, 2002. – 1068 с.
26. Марченко Н.В. Додаткові покарання та особливості їх призначення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Н.В. Марченко ; Академія адвокатури України. – К., 2009. – 18 с.
27. Мостепанюк Л.О. Довічне позбавлення волі як вид кримінального покарання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Л.О. Мостепанюк ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2005. – 18 с.
28. Назимко Є.С. Розвиток інституту покарання в Україні: історичний метод пізнання / Є.С. Назимко // Часопис Академії адвокатури України. – 2011. – № 2. – С. 01–07.
29. Наумов А.В. Российское уголовное право : курс лекцій : 3 т. / А.В. Наумов. – М. : Волтерс Клувер, 2010. – Т. 1. Общая часть. – 736 с.
30. Полянський Є.Ю. Призначення покарання за кримінальним правом США : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Є.Ю. Полянський. – Одеса, 2007. – 18 с.
31. Попрас В.О. Штраф як вид покарання за кримінальним правом України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / В.О. Попрас ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2008. – 20 с.
32. Рощина І. Умови підвищення ефективності норм кримінального права у запобіганні злочинам / І. Рощина // Право України. – 2011. – № 4. – С. 191–196.
33. Рузавин Г.И. Методология научного познания : учеб. пособ. для вузов / Г.И. Рузавин. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 287 с.
34. Рыбак М.С. Теория и методология построения системы уголовных наказаний / М.С. Рыбак, Ю.И. Кравченко // Правовая политика и правовая жизнь. – 2008. – № 4. – С. 70–77.
35. Савчин М.В. Порівняльне правознавство. Загальна частина : навч. посіб. / М.В. Савчин. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 288 с.
36. Сердюк П.П. Теоретичні й методологічні проблеми сучасного кримінального права : монографія / П.П. Сердюк. – Запоріжжя : Акцент Інвест-Трейд, 2012. – 800 с.
37. Сырых В.М. Метод правовой науки: (Основные элементы, структура) / В.М. Сырых. – М. : Юрид. лит., 1980. – 176 с.
38. Тихомиров А.Д. Юридическая компаративистика: философские, теоретические и методологические проблемы / А.Д. Тихомиров. – К. : Знання, 2005. – 334 с.
39. Философский энциклопедический словарь : терминолог. слов. / редкол.: С.С. Аверинцев и др. – 2-е изд. – М. : Сов. энцикл., 1989. – 814 с.
40. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / П.Л. Фріс ; НА-ВСУ. – К., 2005. – 39 с.
41. Фролова О.Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логіко-математичних методів) : навч. посіб. / О.Г. Фролова. – К. : АртЕк, 1997. – 208 с.
42. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / М.І. Хавронюк. – К., 2008. – 42 с.
43. Харитоновна О.В. Соціологічний підхід до вивчення кримінального права: виникнення і розвиток / О.В. Харитонова // Форум права. – 2010. – № 3. – С. 439–444.
44. Хилюк С.В. Розвиток науки кримінального права України після встановлення її державної незалежності (питання особливої частини) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / С.В. Хилюк. – Л., 2008. – 18 с.
45. Яркокая Е.Н. История и методология юридической науки : учеб. пособ. / Е.Н. Яркокая. – Тюмень : Изд-во Тюмен. гос. ун-та, 2012. – 357 с.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2013.

Рябчинская Е.П. Методологические аспекты исследования системы наказаний

В статье проанализирован комплекс оптимальных для изучения системы наказаний специально-научных методов исследования. Показаны сфера применения отдельных из них и ожидаемые результаты.

Ключевые слова: метод, методология, система наказаний, системный метод, сравнительно-правовой метод, исторический метод, прогнозирование.

Ryabchinskaya E. Methodological aspects of research systems of punishments

The complex of the most optimum for the study of the system punishments of special-scientific methods of research is analysed in the article. Rotined purview separate from them and the expected results.

Key words: method, methodology, system of punishments, system method, comparative-legal method, historical method, prognostication.